

Social Cohesion and Development

Vol 20, No 1 (2025)

No 39, SPECIAL ISSUE: Media, Culture and Social Change

Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη
Εξαμηνιαία Επιστημονική Επιθεώρηση, Άνοιξη 2025, τόμος 20ός, τεύχος 1

39 Biannual Scientific Review, Spring 2025, volume 20, issue 1

SPECIAL ISSUE *Media, Culture and Social Change*
ΕΙΔΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ *Μέσα, Πολιτισμός και Κοινωνική Αλλαγή*

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
Editorial

ΑΡΘΡΑ
Articles

Ioanna Vovou, Media, Culture and Social Change. Between cohesion and collision. An introduction

Ifigenia Tepetidi, Aggeliki Gazi, Zenonas Theodosiou, Social media and otherness: The case study of the beauty community 'Live Tinted'

Matina Peppas, Digital narratives of the Greek 'Manosphere'

Panayis Panagiotopoulos, Stavros Kostas, Food authenticity and national identity. Consumption patterns in the commercial micro-scale of the late Metapolitefsi period

Konstantinos Theodoridis, Social media, consumer culture and sustainable lifestyles: Some evidence from a youth civil society group

Cryssanthi Tsalafouta, Artists or influencers? The influence of Social Media on the creativity of artists

Achilleas Karadimitriou, Constructive journalism, networked journalism and AI-based journalism: A critical approach to reform trends in the news media field

Stefanos Pnevmatikos, Representations of social outrage movements in Greek print media narratives: The 'Indignants' and the 'Tempi movement'

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΙΟΝΙΚΟΣ

Representations of social outrage movements in Greek print media narratives: The 'Indignants' and the 'Tempi movement'

Stefanos Pnevmatikos

doi: [10.12681/scad.44793](https://doi.org/10.12681/scad.44793)

Copyright © 2026, Stefanos Pnevmatikos

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Pnevmatikos, S. (2026). Representations of social outrage movements in Greek print media narratives: The 'Indignants' and the 'Tempi movement'. *Social Cohesion and Development*, 20(1), 109–124. <https://doi.org/10.12681/scad.44793>

Αναπαραστάσεις κινημάτων κοινωνικής οργής στα αφηγήματα των ελληνικών έντυπων μέσων μαζικής ενημέρωσης: Οι Αγανακτισμένοι και το κίνημα των Τεμπών

Στέφανος Πνευματικός, Πανεπιστήμιο Paris-Panthéon-Assas

Representations of social outrage movements in Greek print media narratives: The ‘Indignants’ and the ‘Tempi movement’

Stefanos Pnevmatikos, Paris-Panthéon-Assas University

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο αυτό εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο τα ελληνικά έντυπα μέσα ενημέρωσης ανέδειξαν, μέσα από τα αφηγήματά τους, την κοινωνική οργή που εκφράστηκε από τα κινήματα των Αγανακτισμένων (2011) και των Τεμπών (2023), σε δύο διακριτές περιόδους κρίσης. Εστιάζοντας στην προσέγγιση τριών ελληνικών εφημερίδων – Η Καθημερινή, Τα Νέα και Το Βήμα –, διερευνούμε τον βαθμό στον οποίο τα δημοσιογραφικά αφηγήματα συνέβαλαν στην ενδεχόμενη ενδυνάμωση αυτών των κινημάτων. Η μελέτη επιχειρεί να ανιχνεύσει και να ερμηνεύσει πιθανές μεταβολές στον τόνο, στο πλαίσιο και στη στόχευση της δημοσιογραφικής αφήγησης, σε συνάρτηση με την εξελισσόμενη δυναμική των δύο κινημάτων.

ABSTRACT

This article examines how the Greek print media highlighted, through their narratives, the social anger expressed by the Indignants movement (2011) and the Tempis movement (2023), two collective mobilizations emerging in distinct periods of crisis. Focusing on the coverage of three Greek newspapers – I Kathimerini, Ta Nea and To Vima – the study investigates the extent to which journalistic narratives contributed to the empowerment of these movements. It further aims to identify and interpret potential shifts in tone, within the broader framework and orientation of journalistic storytelling, in relation to the evolving dynamics of those two movements.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Αναπαραστάσεις των μέσων ενημέρωσης, έντυπα μέσα ενημέρωσης, κοινωνικό κίνημα, κρίση συστήματος αξιών, οικονομική κρίση

KEY WORDS: Media representations, print media, social movement, crisis of ethical values, economic crisis

1. Θεωρητικό πλαίσιο, προβληματική και μεθοδολογία

Στόχος του άρθρου είναι να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνική οργή, όταν εκφράζεται μέσα από ένα κοινωνικό κίνημα, αποτυπώνεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και διαμορφώνεται σε δημόσιο αφήγημα. Εστιάζουμε σε δύο σύγχρονα, εμβληματικά κοινωνικά κινήματα, διαφορετικής φύσης, που εκδηλώθηκαν στην Ελλάδα: το κίνημα των Αγανακτισμένων (2011) και το κίνημα των Τεμπών (2023). Όπως επισημαίνουν οι Charles Tilly και Sidney Tarrow (2015), το κοινωνικό κίνημα συνιστά «μια διαρκή εκστρατεία για την προβολή αιτημάτων, η οποία χρησιμοποιεί επαναλαμβανόμενες αναπαραστάσεις για να γίνει γνωστή στο ευρύτερο δυνατό κοινό και η οποία βασίζεται σε οργανώσεις, δίκτυα, παραδόσεις και αλληλεγγύη» (σ. 193). Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζουμε τις ρίζες των δύο κινημάτων, τα αιτήματά τους, και τη διάρκειά τους στο χρόνο. Άλλωστε, «δεν γεννούν όλα τα επεισόδια συγκρούσεων κοινωνικά κινήματα και δεν είναι όλα τα κοινωνικά κινήματα ικανά να διατηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα» (Tilly, Tarrow, 2015, σ.193).

Κοινό σημείο των δύο κινημάτων αποτελεί η ανάγκη να εκφράσουν την οργή τους σε δύο διαφορετικές περιόδους κρίσης. Στην πρώτη περίπτωση, πρόκειται για μία οικονομική κρίση, κατά την οποία το Ελληνικό Κράτος, εφαρμόζοντας πολιτικές λιτότητας, επιχειρεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των δανειστών του. Στη δεύτερη περίπτωση, η οργή αρθρώνεται ως αντίδραση στην κορύφωση μιας κρίσης συστήματος αξιών, η οποία τροφοδοτείται από πολιτικούς παράγοντες και τις αντίστοιχες ρητορικές τους, αλλά και από ένα σημαντικό μέρος των ελληνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης. Τα τελευταία καλούνται να σεβαστούν αυτό που ο Ουμπέρτο Έκο αποκαλεί «μία θεμελιώδη αρχή της δημοκρατικής δημοσιογραφίας : [το διαχωρισμό] των γεγονότων από τις απόψεις » (Eco, 2015, σ. :57).

Θεωρητικό σημείο αναφοράς αυτής της μελέτης αποτελεί η έννοια της «πολιτικής των συγκρούσεων», όπως έχει διαμορφωθεί από τους Charles Tilly και Sidney Tarrow (Tilly, Tarrow, 2015, σ.193), η οποία :

« [...] αποτελείται από αλληλεπιδράσεις όπου οι δρώντες εγείρουν αξιώσεις που επηρεάζουν τα συμφέροντα άλλων δρώντων, οδηγώντας στο συντονισμό των προσπαθειών στο όνομα κοινών συμφερόντων ή προγραμμάτων – και όπου το κράτος εμπλέκεται, είτε ως αποδέκτης της αξίωσης, είτε ως υποκινήτης της, είτε ως τρίτο μέρος. Η πολιτική των συγκρούσεων συγκεντρώνει επομένως τρία γνωστά στοιχεία της κοινωνικής ζωής: τη σύγκρουση, τη συλλογική δράση και την πολιτική » (Tilly, Tarrow, 2015, σ.26-27).

Στο πλαίσιο αυτό, οι αναπαραστάσεις που διαμορφώνονται από τα μέσα ενημέρωσης γύρω από την εξέλιξη των δύο κινημάτων, μας επιτρέπουν να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνική οργή αρθρώνεται ή αποσιωπάται στη δημόσια αφήγηση. Ο Stewart Hall, υπογραμμίζει πως «η αναπαράσταση αποτελεί ουσιώδες τμήμα της διαδικασίας μέσω της οποίας το νόημα παράγεται και ανταλλάσσεται μεταξύ των μελών μίας κουλτούρας» (Hall, 1997, σ.15). Υπό αυτήν τη θεωρητική σκοπιά, τα μέσα ενημέρωσης έχουν τη δυνατότητα μέσω των λέξεων που επιλέγουν, του ύφους γραφής αλλά και των εικόνων που προβάλλουν, να καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο παράγεται ένα νόημα σε σχέση με ένα γεγονός. Εάν για τον Hall οι αναπαραστάσεις παρουσιάζονται ως προϊόντα λόγου, για τον Walter Lippmann μία αναπαράσταση αντιστοιχεί σε μία νοητική εικόνα που δημιουργεί ο άνθρωπος για να ερμηνεύσει καλύτερα τον κόσμο. Με βάση αυτήν την προσέγγιση, τα μέσα ενημέρωσης έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν ένα «ψευδο-περιβάλλον» (Lippmann, 1922, σ.16), εντός του οποίου ο δέκτης προσλαμβάνει τα γεγονότα ανάλογα με τον τρόπο που τα μέσα ενημέρωσης το επιθυμούν.

Στόχος αυτής της μελέτης είναι η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης, επιλέγοντας τη στρατηγική προώθησης ενός μηνύματος, διαμορφώνουν μία αναπαράσταση, και κατ' επέκταση μία στάση μπροστά σε ένα γεγονός, επιχειρώντας εν τέλει να επηρεάσουν την ορμή των κινημάτων: «η γνωστική διαδικασία κατανόησης των πληροφοριών δεν μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς έναν ψυχικό μηχανισμό που ενσωματώνει τη γνώση σε αναπαραστάσεις σύλληψης» (Charaudeau, 2011, σ.75).

Στο πλαίσιο αυτό τίθεται το ακόλουθο ερώτημα : πώς ένα «ακατέργαστο γεγονός» μετατρέπεται σε αναπαράσταση και κατόπιν παρουσιάζεται στο κοινό ως αφήγημα από τα μέσα ενημέρωσης; Στο θεωρητικό μας υπόβαθρο εντάσσεται και η ανάλυση του Patrick Charaudeau με το «συμβόλαιο επικοινωνίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης» (Charaudeau, 2011, σ. 94), το οποίο συγκροτεί τον αναγκαίο «δημόσιο χώρο πληροφόρησης στο πλαίσιο του οποίου κατασκευάζεται η δημόσια γνώμη» (Charaudeau, 2011, σ.94.). Σύμφωνα με την ανάλυσή του, η μετάβαση από το γεγονός στην είδηση περνά μέσα από τα ακόλουθα στάδια: ένα γεγονός με ακατέργαστη αρχική μορφή, που όμως επιδέχεται αυτόματα κάποιες ερμηνείες, μετατρέπεται σε είδηση, η οποία κατόπιν παρουσιάζεται από τα μέσα ενημέρωσης. Αυτή η διαδικασία εξαρτάται απόλυτα από τον τρόπο που τα μέσα αντιλαμβάνονται το κοινό τους. Σκοπός τους είναι να διαμορφώσουν την είδηση έτσι ώστε το κοινό να την προσλάβει και με τη σειρά του να επανερμηνεύσει (Charaudeau, 2011, σ.94).

Πώς όμως αποτυπώνεται το «συμβόλαιο επικοινωνίας των μέσων ενημέρωσης» του Charaudeau στις περιπτώσεις των κινημάτων των Αγανακτισμένων και των Τεμπών; Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη στάση των μέσων ενημέρωσης απέναντι στις διεκδικήσεις τους; Υπάρχουν εξωγενείς παράμετροι που υπεισέρχονται στη «διαδικασία συναλλαγής» (Charaudeau, 2011, σ.94)πέρα από το προφίλ του αποδέκτη της είδησης; Τα ερωτήματα αυτά μας οδηγούν πλέον να εξετάσουμε πώς τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης παρουσίασαν τις συγκεκριμένες συλλογικές αντιδράσεις και πώς οι δημόσιες αφηγήσεις συνέβαλαν στη νοσηματοδότηση των δύο αυτών κινημάτων.

Η κεντρική προβληματική της μελέτης συνοψίζεται ως εξής: σε ποιο βαθμό τα ελληνικά έντυπα μέσα ενημέρωσης συνέβαλαν μέσα από τη στάση τους στην ενδυνάμωση των δύο αυτών κοινωνικών κινημάτων; Η μελέτη δομείται γύρω από δύο βασικούς άξονες: την κάλυψη των γεγονότων κατά τη στιγμή εμφάνισης κάθε κινήματος και τις ενδεχόμενες μεταστροφές στη στάση των μέσων ενημέρωσης κατά την πορεία εξέλιξής τους.

Η έρευνα επικεντρώνεται, αφενός, στις δημοσιογραφικές προσεγγίσεις τριών εφημερίδων (Η Καθημερινή, Τα Νέα και Το Βήμα), και αφετέρου, στις δηλώσεις πολιτικών προσώπων που αφορούν στις κοινωνικές ή ηθικές διεκδικήσεις των δύο κινημάτων. Οι τρεις αυτές εφημερίδες επιλέχθηκαν με γνώμονα τον διαφορετικό πολιτικό και ιδεολογικό τους προσανατολισμό με σκοπό τη σύγκριση αποκλινοσών προσεγγίσεων. Η ταξινόμηση των άρθρων πραγματοποιήθηκε βάσει δύο κριτηρίων : το θεματικό και το χρονικό. Σε ότι αφορά το θεματικό, τα άρθρα σχετίζονται άμεσα τόσο με τις διεκδικήσεις όσο και με την εξέλιξη της δυναμικής των δύο κινημάτων. Ως προς το χρονικό, επιλέχθηκαν τρεις διακριτές φάσεις προκειμένου τα άρθρα να διαχωριστούν σε υποενότητες : η στιγμή εμφάνισης των δύο κινημάτων, η περίοδος κορύφωσης της δυναμικής τους και μεταγενέστερες στιγμές επειτακτικής φύσης ή κρίσιμης συγκυρίας που τα μέσα ενημέρωσης επέλεξαν να αναφερθούν εκ νέου σε αυτά. Η συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση έχει ως στόχο τη διερεύνηση μίας ενδεχόμενης μεταστροφής της στάσης των έντυπων μέσων ως προς τις διεκδικήσεις των δύο κινημάτων στο χρόνο.

2. Η συγκρότηση και το πλαίσιο διεκδικήσεων του κινήματος των Αγανακτισμένων

Το διάγγελμα του πρωθυπουργού Γιώργου Παπανδρέου από το Καστελόριζο, τον Απρίλιο του 2010, με το οποίο προαναγγέλθηκε η υπαγωγή της χώρας στο μηχανισμό στήριξης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου αποτέλεσε σημείο αποκάλυψης: το ελληνικό χρέος, μέχρι τότε αφηρημένη έννοια, μετουσιώνεται σε μία άμεση απειλή για την καθημερινότητα των πολιτών. Τα μέσα ενημέρωσης στην προσπάθειά τους να αποκρυπτογραφήσουν το διάγγελμα, υιοθετούν ένα λόγο που αναπαρήγαγε μία σειρά κυρίαρχων εννοιών : «αγορές», «μηχανισμός στήριξης», «ασφυξία», «κανόνες», «ανασφάλεια». Παράλληλα, εστιάζουν στο ρόλο της Γερμανίας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, που όπως φαίνεται θα είναι καταλυτικός στη διαχείριση της κρίσης.

Τα πρωτοφανή μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν στους Έλληνες πολίτες κάτω από τον έλεγχο της Τρόικας, ενός τριμερούς οργάνου αποτελούμενου από εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, πυροδοτώντας μία κοινωνική ανασφάλεια, οδήγησαν στη δημιουργία του κινήματος των Αγανακτισμένων. Με την ονομασία αυτή αποκαλούνται τα κινήματα που αντιτάσσονται στην εφαρμογή πολιτικών λιτότητας οι οποίες υιοθετούνται σε χώρες της Νότιας Ευρώπης, ιδίως στην Ισπανία και την Πορτογαλία, από το 2011. Ο όρος «αγανακτισμένος» προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ἄγαν και το ρήμα ἄχθομαι. Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, οι Έλληνες αισθάνονταν ότι δεν μπορούσαν πλέον να αντέξουν το βάρος των μέτρων λιτότητας που τους είχαν επιβληθεί από τις ευρωπαϊκές αρχές. Εμβληματική προς την εξέλιξη του συγκεκριμένου κινήματος θεωρείται η διαδήλωση διαμαρτυρίας που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2011 στην Ισπανία με την κατάληψη της πλατείας Puerta del Sol της Μαδρίτης. Σε ότι αφορά την Ελλάδα, οι διαδηλώσεις αυτές εκτυλίσσονται ιδίως από τον Μάιο έως τον Νοέμβριο του 2011.

Οι Έλληνες διαδηλωτές επέλεξαν την πλατεία Συντάγματος για να εκφράσουν την οργή τους: «[...] το αποτέλεσμα του κινήματος θα καθόριζε την προσωπική τους ζωή και το μέλλον της χώρας» (Simiti, 2016, σ. 42). Ο πολιτικός συμβολισμός που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη πλατεία αιτιολογεί την επιλογή τους: πρόκειται για μία μορφή αντιπαράθεσης μεταξύ της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας που εκφράζεται εντός του Κοινοβουλίου και της άμεσης δημοκρατίας που αποτυπώνεται μέσα από τις διεκδικήσεις ενός κοινωνικού κινήματος. Το διακύβευμα για τους διαδηλωτές είναι διπλής φύσης: αφενός, η εκδήλωση της οργής απέναντι στους κυβερνώντες που άγονται και φέρονται από τους δανειστές, και αφετέρου, ο θυμός απέναντι στους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς, που αντί να προστατέψουν, μετατρέπονται σε τιμωρούς ενός ολόκληρου λαού κάτω από τις επιταγές των αγορών. Στο διαμορφούμενο σκηνικό αυτής της κοινωνικής έκφρασης αναδεικνύεται έντονα, μέσα από τα σκληρά μέτρα λιτότητας, η εικόνα μίας «Γερμανικής Ευρώπης» που ενσαρκώνεται στο πρόσωπο του υπουργού Οικονομικών, Βόλφγκανγκ Σόϊμπλε: «Τα κοινωνικά κινήματα [...] προσδιορίζουν τους αντιπάλους. Η ανάπτυξη μίας αντιπολιτευτικής ταυτότητας είναι ζωτική προϋπόθεση για συλλογική δράση» (Simiti, 2016, σ.42).

2.1 Η πρώτη εμβληματική συγκέντρωση των Αγανακτισμένων

Η πρώτη μεγάλη συγκέντρωση διαμαρτυρίας των Αγανακτισμένων πραγματοποιείται την 25η Μαΐου 2011. Ανταποκρινόμενοι σε ένα μαζικό κάλεσμα μέσω κοινωνικών δικτύων, χιλιάδες πολίτες συγκεντρώνονται, τόσο στην πλατεία Συντάγματος, στην Αθήνα, όσο και στις κεντρικές πλατείες

δεκάδων άλλων πόλεων της χώρας, προκειμένου να εκφράσουν την οργή τους κατά των πολιτικών λιτότητας. Στον απόηχο αυτών των μαζικών κινητοποιήσεων, τα ελληνικά έντυπα μέσα επικεντρώνουν τις αναλύσεις τους στην αποκρυπτογράφηση των χαρακτηριστικών του κινήματος.

Την επομένη της συγκέντρωσης, η εφημερίδα Η Καθημερινή δημοσιεύει ένα άρθρο με τίτλο

«Χιλιάδες αγανακτισμένοι στο Σύνταγμα και αλλού» (2011) και επικεντρώνεται στην καθολική διάσταση του κινήματος και στις πανελλαδικές συγκεντρώσεις χιλιάδων διαδηλωτών. Στο πρωτοσέλιδο της, επιχειρεί να σκιαγραφήσει το πορτρέτο των διαδηλωτών, εστιάζοντας την ανάλυσή της στον πολυμορφικό χαρακτήρα του κινήματος που διαμορφώνεται πέρα από κομματικά χαρακτηριστικά :«Παρέες νέων, άνεργοι, ποδηλάτες, ζευγάρια συνταξιούχων, μαμάδες με καρτσάκια, ανάπηροι με αμαξίδια, μπλόγκερ με iPhone, γιάππδες με ρούχα της δουλειάς, ηλικιωμένοι [...]» («Χιλιάδες αγανακτισμένοι στο Σύνταγμα και αλλού», 2011).

Από την πλευρά τους, τόσο Τα Νέα όσο και Το Βήμα υπογραμμίζουν τον άμεσο συσχετισμό του ελληνικού μοντέλου «Αγανακτισμένων» με το ισπανικό. Η εφημερίδα Τα Νέα τονίζει πως «χρώμα Ισπανίας πήραν χθες το απόγευμα οι πλατείες σε δεκάδες πόλεις σε όλη την Ελλάδα [...]» («Το πρώτο δημοψήφισμα. Διαμαρτυρία αλά ισπανικά στις πλατείες», 2011). Το Βήμα, με τη σειρά του, παραπέμπει σε μία πρόκληση που φέρεται να τέθηκε από τους Ισπανούς αγανακτισμένους της πλατείας Puerta del Sol, λίγες μέρες νωρίτερα, αποτελώντας πηγή έμπνευσης για τους Έλληνες διαδηλωτές: «Κάντε πουςία μην ξυπνήσουμε τους Έλληνες» (Ισμαηλίδου, 2011). Ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα για την επίτευξη μίας «πραγματικής δημοκρατίας», οι Έλληνες διαδηλωτές απαντούν: «Ψυπνήσαμε» (Ισμαηλίδου, 2011). Υπογραμμίζοντας την πανευρωπαϊκή διάσταση του κινήματος, η εφημερίδα μεταφέρει τα λόγια των διαδηλωτών και την επιθυμία διατήρησης των διεκδικήσεών τους μέσα στο χρόνο: «Ούτε πάμε, ούτε ερχόμαστε, μένουμε εδώ [...]» («Ούτε πάμε, ούτε ερχόμαστε, μένουμε εδώ. Εμείς στους δρόμους τα κόμματα στο γηροκομείο», 2011.).

Οι τρεις εφημερίδες υποδέχονται τη συγκρότηση του κινήματος, αρχικά επιχειρώντας να αποκρυπτογραφήσουν τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των διαδηλωτών, και κατόπιν εκφράζοντας την ανησυχία τους ως προς τη συνέχιση των πολιτικών λιτότητας που θα οξύνουν, σύμφωνα με την ανάλυσή τους, ακόμη περισσότερο τις αντιπαραθέσεις των κομματικών παρατάξεων εντός του Κοινοβουλίου.

2.2 Η έκφραση της οργής και η σταδιακή απομυθοποίηση του κινήματος

Η πρώτη διαφοροποίηση στην προσέγγιση του κινήματος από τα έντυπα μέσα εμφανίζεται την 5η Ιουνίου 2011. Η νέα συγκέντρωση διαμαρτυρίας που διεξάγεται στην πλατεία Συντάγματος οδηγεί σε αλλαγή στάσης από την πλευρά της εφημερίδας Η Καθημερινή, που πλέον εστιάζει στον τρόπο έκφρασης της οργής: «ανησυχία [...] προκαλούν οι προοπτικισμοί και οι οργανωμένες πράξεις βίας εναντίον πολιτικών προσώπων» («Οργή πολιτών, αλλά και ακραία φαινόμενα», 2011).. Παράλληλα, η εφημερίδα κάνει λόγο για «ακραία φαινόμενα» που διαδραματίζονται εκτός του Κοινοβουλίου. Με έμμεσο τρόπο αφήνει περιθώριο εξομοίωσης του κινήματος με ομάδες ταραξιών που μοναδικός τους σκοπός είναι η πρόκληση επεισοδίων βίας.

Από την πλευρά της, η εφημερίδα Το Βήμα με ειρωνικό ύφος διαχωρίζει τους Αγανακτισμένους της άνω και της κάτω πλατείας Συντάγματος: «Στα «ορεινά» της πλατείας [...] το αποκαλούμενο «πατριωτικό» κομμάτι των αγανακτισμένων, που [...] περιλαμβάνει καθέναν ο οποίος ακόμη εμπνέεται από συνθήματα τύπου «η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες». [...]» (Χαραλάμπους, 2011).. Αντίθετα, σε ότι αφορά το νότιο τμήμα της, σύμφωνα με την εφημερίδα, αυτό συγκροτείται από «ορ-

γανωμένα και μη σχήματα της Αριστεράς [...], φοιτητές, συνδικαλιστές, δημοσιογράφους, διανοούμενους, αλλά και περαστικούς που είδαν «ψωμί» (πολιτικό) και έμειναν [...]]» (Χαραλάμπους, 2011).

Τέλος, η εφημερίδα Τα Νέα, συγκριτικά με τις δύο άλλες εφημερίδες, εμφανίζεται πιο υποστηρικτική ως προς τις διεκδικήσεις του κινήματος κάνοντας λόγο για το «νηχρό μήνυμα [που] έστειλαν οι μαζικότερες από κάθε άλλη φορά [...] συγκεντρώσεις των Αγανακτισμένων τόσο στην Πλατεία Συντάγματος όσο και σε άλλες πόλεις της χώρας» («Μηνύματα και διλήμματα», 2011).

Μετά τη διαδήλωση της 29ης Ιουνίου 2011, οι τρεις εφημερίδες προβάλλουν πλέον ως κοινό σημείο αναφοράς τα περιστατικά βίας. Οι κοινωνικές διεκδικήσεις του κινήματος τίθενται σταδιακά στο περιθώριο. Ωστόσο, ακόμη και σε αυτήν την περίπτωση, μπορούμε να διακρίνουμε μια διαφοροποίηση της παρουσίας των ειδήσεων ανάμεσα στα τρία έντυπα μέσα. Τη στιγμή που οι εφημερίδες Το Βήμα και Η Καθημερινή αναφέρονται εκτενώς στις μάχες σώμα με σώμα μεταξύ ταραξιών και αστυνομικών, η εφημερίδα Τα Νέα αναφέρεται στη δημοσιοποίηση ενός βίντεο «που εμφανίζει άνδρες των ΜΑΤ να συνεργάζονται με κουκουλοφόρους [σφραγίζοντας] τον χθεσινό χημικό πόλεμο στο κέντρο της Αθήνας» («Χημικός πόλεμος και βίντεο που εκθέτει την ΕΛ.ΑΣ.», 2011). Με αυτόν τον τρόπο, η εφημερίδα θεωρεί υπόλογη την αστυνομία για την άμεση συμμετοχή της στα επεισόδια βίας που διαδραματίστηκαν εκείνη τη μέρα. Αρχίζει πλέον να διαφαίνεται μία απομυθοποίηση του κινήματος, που διοικετεύεται μαζί με έναν τόνο ειρωνείας από τα έντυπα μέσα ενημέρωσης, παρουσιάζοντάς το επανειλημμένα ως πολιτικά άναρθρο (Μανδραβέλης, 2012).

Σταδιακά, το κίνημα των Αγανακτισμένων αρχίζει να περιθωριοποιείται και να αποδυναμώνεται από τα έντυπα μέσα ενημέρωσης που το τοποθέτησαν, στο πέρασμα του χρόνου, σε ένα επίπεδο ειρωνικής υποβάθμισης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εφημερίδας Η Καθημερινή που στις 24 Μαΐου 2016 σημειώνει πως «όλοι μας έχουμε πια λησμονήσει τα φρικαλέα σκιάχτρα των Αγανακτισμένων» (Μαγκλίνης, 2016).

Η υποβάθμιση του κινήματος δεν συνοδεύτηκε σε καμία περίπτωση με το τέλος των πολιτικών λιτότητας που συνεχίστηκαν στην Ελλάδα, αποδυναμώνοντας τόσο τα μεσαία κοινωνικά στρώματα, όσο και τις υποδομές της χώρας. Ένα μεγάλο μέρος αυτών των υποδομών δόθηκε υπό μορφή ιδιωτικοποίησης σε ξένα συμφέροντα. Μεταξύ άλλων, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του σιδηροδρομικού δικτύου που είχε φτάσει σε μία κατάσταση εξαθλίωσης : ο ιταλικός κρατικός σιδηροδρομικός όμιλος Ferrovie dello Stato Italiane, απέκτησε το 2016 την κρατική TrainOSE, η ιδιωτικοποίηση της οποίας προβλεπόταν σύμφωνα με τις δεσμεύσεις του ελληνικού κράτους προς την Τρόικα για την ελάφρυνση του χρέους. Η TrainOSE μετονομάστηκε σε Hellenic Train τον Ιούνιο του 2021.

3. Το χρονικό της τραγωδίας των Τεμπών

«Όλα δείχνουν πως το δράμα οφείλεται, δυστυχώς, κυρίως σε τραγικό ανθρώπινο λάθος» . Αυτή ήταν η πρώτη εκτίμηση του Έλληνα Πρωθυπουργού, Κυριάκου Μητσοτάκη, λίγες ώρες μετά την μεγαλύτερη σιδηροδρομική τραγωδία που έχει συμβεί ποτέ στην Ελλάδα.

Το απόγευμα της 28ης Φεβρουαρίου 2023, η επιβατική αμαξοστοιχία Intercity 82 της Hellenic Train ετοιμάζεται να πραγματοποιήσει το δρομολόγιο Αθήνα – Θεσσαλονίκη με προβλεπόμενη αναχώρηση στις 19.22. Ο σταθμάρχης της Λάρισας δεν συντονίζει σωστά τις γραμμές, αφήνοντας την αμαξοστοιχία να κινείται στο λάθος ρεύμα για περίπου δώδεκα λεπτά. Την ίδια γραμμή διασχίζει από την αντίθετη κατεύθυνση μία εμπορική αμαξοστοιχία προερχόμενη από τη Θεσσαλονίκη. Η σφοδρή μετωπική σύγκρουση συμβαίνει στις 23.21: τα τέσσερα πρώτα βαγόνια εκτροχιάζονται και εμφανίζεται μία τεράστια πυρόσφαιρα. Πενήντα επτά άνθρωποι, οι περισσότεροι νέα παιδιά, χάνουν τη ζωή τους, ενώ περισσότεροι από ογδόντα τραυματίζονται σοβαρά. Η τραγωδία όμως δεν

περιορίζεται εκεί: πριν ακόμη ξημερώσει, ξεκινούν εργασίες εκχωμάτωσης και επιχωμάτωσης του χώρου όπου συμπαρασύρονται μέχρι και θραύσματα ανθρωπίνων οστών.

Λίγες μόνο ώρες μετά το τραγικό γεγονός, το ζήτημα αποκτά μία τεράστια δημόσια, κοινωνική διάσταση που τα μέσα ενημέρωσης καλούνται να αναδείξουν. Σύμφωνα με τον Εθνικό οργανισμό διερεύνησης αεροπορικών και σιδηροδρομικών ατυχημάτων και ασφάλειας μεταφορών (ΕΟΔΑ-ΣΑΑΜ): «Το έργο ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της νύχτας και με το πρώτο φως οι γερανοί μπήκαν στη θέση τους και άρχισαν να λειτουργούν, ανυψώνοντας συντρίμμια και ολόκληρα βαγόνια. [...]» (Τσουκάς, 2025). Για το συγκεκριμένο γεγονός απαγγέλλεται κατηγορητήριο στον περιφερειάρχη Θεσσαλίας, Κώστα Αγοραστό, το οποίο αναφέρει ότι «κατά παράβαση του υπηρεσιακού του καθήκοντος και χωρίς να ζητήσει την συναίνεση των αρμοδίων δικαστικών αρχών, έδωσε εντολή στον διαχειριστή της επιχείρησης να προβεί σε επίστρωση του δρόμου στο χώρο με χαλίκια – υλικά 3Α και Ε4 – και επίστρωση τμήματος με τριμμένη πίσσα, παρεμβαίνοντας έτσι αυθαίρετα και αλλοιώνοντας τον τόπο του συμβάντος» («Μπάζωμα με υπογραφή Αγοραστού και χωρίς δικαστική έγκριση – «Εκτελούσα εντολές»», 2024). Το μπάζωμα του τόπου της τραγωδίας και η εξαφάνιση τεκμηρίων προκαλούν την οργή των συγγενών των θυμάτων που κατηγορούν την κυβέρνηση για συγκάλυψη των πραγματικών αιτιών του συμβάντος.

Η ανάγκη λήψης άμεσων μέτρων για την προστασία του εξαρθρωμένου Ελληνικού Σιδηροδρομικού Δικτύου και της τοποθέτησης του απαραίτητου συστήματος τηλεδιοίκησης είχε γνωστοποιηθεί από τους εργαζόμενους σιδηροδρομικούς, χωρίς να δοθεί καμία επίσημη απάντηση από την πλευρά του κράτους. Η Δημοκρατική Ενωτική Συνδικαλιστική Κίνηση Σιδηροδρομικών του Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδας (ΟΣΕ), με ανακοίνωσή της στις 7 Φεβρουαρίου 2023, δηλώνει κατηγορηματικά: «Δεν θα περιμένουμε το δυστύχημα που έρχεται, για να τους δούμε να χύνουν κροκοδείλια δάκρυα κάνοντας διαπιστώσεις» (««Δεν θα περιμένουμε το δυστύχημα που έρχεται» προειδοποιούσαν οι εργαζόμενοι στον σιδηρόδρομο», 2023). Από την πλευρά του, λίγες μέρες πριν τη σύγκρουση των δύο τρένων, ο Υπουργός Μεταφορών, Κώστας Καραμανλής, απαντώντας σε σχετική επερώτηση που του τέθηκε στη Βουλή τόνισε: «Ντρέπομαι που θέτετε θέματα ασφαλείας». Οκτώ μέρες αργότερα, από τον τόπο της τραγωδίας, ο ίδιος με τρεμάμενη φωνή δήλωσε: «Θα κάνουμε τα πάντα να διερευνήσουμε τα αίτια και να μην αφήσουμε τίποτα κάτω από το χαλί».

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τίθενται ορισμένα καίρια ερωτήματα: σε ποιο βαθμό τέτοιου είδους πολιτικές δηλώσεις επηρέασαν τη στάση των έντυπων μέσων ενημέρωσης απέναντι στο αναδυόμενο κίνημα των Τεμπών; Με ποιους τρόπους το τραγικό γεγονός «μετασχηματίστηκε» σε είδηση; Πώς συγκροτήθηκε το κίνημα και με ποιον τρόπο προβλήθηκαν οι διεκδικήσεις του από τα έντυπα μέσα ενημέρωσης;

3.1 Η δημιουργία του κινήματος των Τεμπών

Με κεντρικό σύνθημα τη φράση «Πάρε με όταν φτάσεις», μία εβδομάδα μετά την τραγωδία, χιλιάδες μαθητές, φοιτητές και οικογένειες, στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, διαδηλώνουν για το αυτονόητο: την προστασία της ανθρώπινης ζωής και την πλήρη διαφάνεια στην έρευνα των αιτιών της τραγωδίας.

Τα έντυπα μέσα ενημέρωσης παρουσιάζουν ορισμένες διαφοροποιήσεις στον τρόπο προσέγγισης των πανελλαδικών συγκεντρώσεων του κινήματος των Τεμπών της 8ης Μαρτίου 2023: η εφημερίδα Η Καθημερινή, προβάλλει μία φωτογραφία του κινήματος από την πλατεία Συντάγματος εξηγώντας πως «χιλιάδες πολίτες σχεδόν σε κάθε γωνιά της Ελλάδας βγήκαν στους δρόμους [...] για την τραγωδία των Τεμπών» [«Μαζικές διαδηλώσεις σε όλη την Ελλάδα», 2023]. Η εφημερίδα

Τα Νέα επικέντρωσε την προσοχή της στον αντίκτυπο της τραγωδίας στο εκλογικό σκηνικό («Τι αλλάζει στο πολιτικό σκηνικό», 2023), ενώ Το Βήμα ανέδειξε την ανησυχία αποχής στις επικείμενες ευρωεκλογές: «Η αποχή τρομάζει» (Η αποχή τρομάζει, 2023). Επίσης, η ίδια εφημερίδα δημοσιεύει ακόμη ένα άρθρο («Το πόρισμα της αρχής διαφάνειας», 2023) με το οποίο κάνει αναφορά στα διαχρονικά προβλήματα του ελληνικού σιδηροδρομικού δικτύου.

Παρότι τα τρία έντυπα μέσα ενημέρωσης αναφέρονται στις μαζικές συγκεντρώσεις της 8ης Μαρτίου 2023, εντούτοις κανένα από αυτά δεν εστιάζει στη δυναμική που φαίνεται να αποκτά το κίνημα. Έπειτα από τη σύγκρουση των δύο τρένων, με άρθρα που δημοσιεύουν στα πρωτοσέλιδά τους, εστιάζουν αρχικά την προσοχή τους στην ανάγκη άμεσης διερεύνησης των αιτιών της τραγωδίας: Η Καθημερινή επιλέγοντας τον τίτλο: «Οι νεκροί των Τεμπών ζητούν απαντήσεις» (2023), η εφημερίδα Τα Νέα θέτοντας το ερώτημα «Τι έφταιξε;» (2023), ενώ Το Βήμα, αναφερόμενο σε δύο περιστατικά όπου η σύγκρουση τρένων αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή: «Δύο εκτροχιασμοί πριν από τη σύγκρουση» (2023). Μία μόλις εβδομάδα αργότερα, τα ερωτήματα αυτά παύουν να βρίσκονται στο επίκεντρο της ανάλυσής τους. Το διακύβευμα που προωθούν περισσότερο στο δημόσιο διάλογο φαίνεται να είναι ο αντίκτυπος της τραγωδίας στα ποσοστά των κομματικών παρατάξεων. Με τον τρόπο αυτόν, τόσο οι διεκδικήσεις του αναδυόμενου κινήματος όσο και οι μαζικές πανελλαδικές κινητοποιήσεις της 8ης Μαρτίου 2023 τίθενται σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα στο περιθώριο.

3.2 Η διατήρηση του κινήματος στο χρόνο και ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Με τη συμπλήρωση ενός έτους από την ημερομηνία της τραγωδίας, νέες μαζικές κινητοποιήσεις πραγματοποιούνται, στις οποίες όμως τα μέσα ενημέρωσης δεν παρέχουν την ανάλογη κάλυψη. Οι τρεις εφημερίδες, στις οποίες αναφερόμαστε στο πλαίσιο της ανάλυσής μας, υπογραμμίζουν τη διαδικασία των ερευνών των αιτιών της τραγωδίας χωρίς όμως να αναφερθούν στις αντιδράσεις του κινήματος: «Νέες έρευνες για την εύφλεκτη ύλη και τα σβησμένα βίντεο» (2024) αναφέρει η εφημερίδα Η Καθημερινή. «Βαρύ Πένθος για τα Τέμπη» (2024), είναι ο τίτλος που επιλέγει η εφημερίδα Τα Νέα, ενώ Το Βήμα της Κυριακής δεν κάνει εκτενή αναφορά στο γεγονός ούτε στη διαδήλωση που πραγματοποιήθηκε.

Από τον Απρίλιο του 2023 έως τον Ιανουάριο του 2025, τα έντυπα μέσα και η τηλεόραση αναφέρονται περιστασιακά στην εξέλιξη των ερευνών, χωρίς σαφείς αναφορές στις διεκδικήσεις του κινήματος, όπως η απαίτηση για παραπομπή στη δικαιοσύνη των υπεύθυνων πολιτικών προσώπων και ιδίως αυτών που καλύπτονται από τη βουλευτική ασυλία. Για το λόγο αυτό, ο σύλλογος συγγενών θυμάτων ζητά την άμεση αναθεώρηση του Συντάγματος και την κατάργηση του νόμου περί ευθύνης Υπουργών, συγκεντρώνοντας διαδικτυακά μέσω της πλατφόρμας org.gr, περισσότερες από 1,3 εκατομμύρια υπογραφές πολιτών.

Με σκοπό την άμεση διάδοση του μηνύματος που το κίνημα επεδίωκε να προωθήσει στο ευρύ κοινό, δημιουργήθηκε η κοινή χρήση hashtag, όπως: τα #Τέμπη, #Δεν είναι ατύχημα, #Justice for Tempri. Το πρώτο δημιουργήθηκε αμέσως μετά την τραγωδία με σκοπό την άμεση συγκρότηση του κινήματος και την απόδοση δικαιοσύνης. Το δεύτερο αναδεικνύει το γεγονός ότι η τραγωδία δεν ήταν αποτέλεσμα ατυχίας αλλά πολιτικής και θεσμικής συμπεριφοράς που ξεπερνούσε τα όρια της αμέλειας. Όσο για το τρίτο, χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές σε συγκεντρώσεις, είτε ως σύνθημα είτε ως αφίσα, ως ένδειξη ισχυρής θέλησης για απονομή δικαιοσύνης.

Τόσο οι μαρτυρίες επιζώντων, κυρίως νέων ανθρώπων, που διοχετεύτηκαν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όσο και κάποια ντοκιμαντέρ, όπως για παράδειγμα: 28/02/2023. 23.22. Στείλε

όταν φτάσεις (Ντούσις, 2024, 25.12), Μαμά έρχομαι (Πετρόπουλος, 79.05) και Δικαίωση εν αναμονή (Κατωμερή, 39.08) ανέδειξαν την ηθική διάσταση της τραγωδίας, λειτουργώντας ως αντίβαρο στη σιωπή των έντυπων μέσων ενημέρωσης. Αναδεικνύοντας προσωπικές μαρτυρίες διασωθέντων, αυτά τα ντοκιμαντέρ προτάσσουν την ηθική απαίτησή για απονομή δικαιοσύνης και διατηρούν ταυτόχρονα το κίνημα ζωντανό μέσα στο χρόνο.

3.3 «Δεν έχω οξυγόνο»: από κραυγή αγωνίας σε σύμβολο συλλογικής ηθικής διεκδίκησης

Τον Ιανουάριο του 2025 νέα ντοκουμέντα, ηχητικά και οπτικά, έρχονται στο φως της δημοσιότητας: φωνές επιβατών που καταγράφουν τη φρίκη της στιγμής και βίντεο που απεικονίζουν τη στιγμή της σύγκρουσης. Το υλικό αυτό διαδίδεται αστραπιαία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και προκαλεί έναν πρωτοφανή ξεσηκωμό: στις 26 Ιανουαρίου χιλιάδες πολίτες κατακλύζουν τους δρόμους και τις πλατείες σε όλες τις πόλεις της χώρας εκφράζοντας την οργή τους.

Η κορύφωση έρχεται στις 28 Φεβρουαρίου 2025, με μία από τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις που έχει γνωρίσει η χώρα. Το σύνθημα «Δεν έχω οξυγόνο», τα τελευταία λόγια μίας νεαρής κοπέλας πριν χαθεί στη φωτιά της σύγκρουσης, αποκτά συμβολική διάσταση: εκφράζει την ανάγκη των πολιτών για αλήθεια, δικαιοσύνη και κάθαρση: «Ποτάμια λαού κατέκλυσαν τους δρόμους και τις πλατείες σε εκατοντάδες πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού ζητώντας οξυγόνο [...]» («Έγκλημα Τέμπη: Ιστορικές συγκεντρώσεις στο Σύνταγμα και σε όλο τον κόσμο – Ποτάμι λαού ζήτησε οξυγόνο», 2025). Η κοινωνική απαίτηση για δικαιοσύνη μετατρέπεται σε μία διεθνή έκρηξη συλλογικής ηθικής διεκδίκησης, με ταυτόχρονες διαδηλώσεις σε Λονδίνο, Παρίσι, Στοκχόλμη, Βρυξέλλες, Μελβούρνη καθώς και σε άλλα μέρη του εξωτερικού. Παράλληλα με τις μαζικές διαδηλώσεις αναπτύσσεται ένα κίνημα στο χώρο των νεαρών μαθητών και φοιτητών, που με συνθήματα, πανό, ποιήματα και τραγούδια, εκφράζουν όχι μόνο μία συναισθηματική ευαισθητοποίηση αλλά και ένα συναίσθημα ταύτισης με τα νεαρά θύματα της τραγωδίας. Το ερώτημα που μένει ανοικτό είναι το ακόλουθο: Πώς τα μέσα ενημέρωσης αποτύπωσαν αυτήν τη μεγαλειώδη κοινωνική απαίτηση και ποια ήταν η συμβολή τους στη διατήρηση της συλλογικής μνήμης;

Συγκέντρωση στο Παρίσι για την τραγωδία των Τεμπών, 28.02.2025.

Τα τρία έντυπα μέσα κάνουν ειδικά αφιερώματα στις συγκεκριμένες συγκεντρώσεις: σε άρθρο που δημοσιεύει Η Καθημερινή την 1η Μαρτίου του 2025, με τίτλο «2 χρόνια μετά, δεν υπάρχει χώρος για σιωπή» (Κατεχάκη, 2025), η εφημερίδα φιλοξενεί τις αναλύσεις έξι προσώπων από το χώρο των Πολιτικών Επιστημών, της Φιλοσοφίας, των Μέσων Ενημέρωσης αλλά και της Λογοτεχνίας εστιάζοντας στον τρόπο εκδήλωσης της οργής του κινήματος. Στο ίδιο πνεύμα, με το άρθρο «Τους ένωσε ο μεγάλος θυμός» (Κατεχάκη, 2025), δημοσιευμένο στο πρωτοσέλιδο της ίδιας εφημερίδας, γίνεται αναφορά στις

«πρωτοφανείς συγκεντρώσεις» που πραγματοποιήθηκαν σε όλη τη χώρα. Επιλέγοντας πέντε εμβληματικές φωτογραφίες από τις συγκεντρώσεις της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας, του Ηρακλείου Κρήτης και της Μυτιλήνης, η εφημερίδα τονίζει ότι οι πολίτες βγήκαν μαζικά στους δρόμους για να εκφράσουν την οργή τους: «Με «καύσιμο» τον θυμό για τα διαχρονικά κενά και τις παθογένειες της κρατικής μηχανής, οι διαδηλωτές της 28ης Φεβρουαρίου 2025 έστειλαν ένα κηρό μήνυμα ότι «φτάνει, ως εδώ»» («Τους ένωσε ο μεγάλος θυμός», 2025).

Τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων Η Καθημερινή, Τα Νέα και Το Βήμα έπειτα από τις πανελλαδικές συγκεντρώσεις της 28ης Φεβρουαρίου 2025. / <https://www.frontpages.gr/> / ημ. επισκεψιμότητας 2 Σεπτεμβρίου 2025.

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι για πρώτη φορά, η εφημερίδα Η Καθημερινή αφιερώνει εννέα ολόκληρες σελίδες για να αναδείξει τις διεκδικήσεις του κινήματος και την απαίτησή του για δικαιοσύνη. Το σχόλιο που δημοσιεύεται στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας είναι άκρως υποστηρικτικό για τη νέα μορφή που αποκτά το κίνημα: «Οικογένειες, παρέες νέων και μεσολήκων, ζευγάρια, συμμετείχαν στη διαμαρτυρία για τα Τέμπη. Με μικρά πλακάτ, με αυτοσχέδια συνθήματα ή στίχους από ποιήματα ή μια σκέψη, μια λαοθάλασσα γέμισε δρόμους κεντρικούς και παράδρομους, στενά, πεζοδρόμια και πλατείες, με συνειδητά αιτήματα και ασυνείδητη κοινή απόληξη, την ίδια, άρρητη, φράση «ως εδώ»» (Κατσουνάκη, 2025.). Η αρθρογράφος, χρησιμοποιώντας πρώτο πληθυντικό, δε διστάζει να υπογραμμίσει πως και η ίδια συμμετείχε στη συγκεκριμένη διαδήλωση: «Το πλήθος με το οποίο συμπορευθήκαμε χθες, για όσα μέτρα επέτρεπε η πρωτοφανής προσέλευση και ο συνεπακόλουθος ασφυκτικός συνωστισμός, ήταν τόσο ανάμεικτο και τόσο ακατάτακτο (ηλικιακά, κοινωνικά, ιδεολογικά) που αντιπροσώπευε μια ολόκληρη χώρα» (Κατσουνάκη, 2025.).

Η εφημερίδα Τα Νέα, από την πλευρά της, επιλέγει μία εμβληματική φωτογραφία με τίτλο: «Τι ζήτησαν 1.000.000 Έλληνες σε όλες τις πόλεις». Αναδεικνύοντας τις μαζικές κινητοποιήσεις, η εφημερίδα αναφέρεται στο «ανθρώπινο ποτάμι που ξεχύθηκε και πλημμύρισε όλη τη χώρα» («Τι ζήτησαν 1.000.000 Έλληνες σε όλες τις πόλεις», 2025). Παράλληλα, εστιάζει την προσοχή της στον πρωτοφανή αριθμό διαδηλωτών που βγήκε στους δρόμους για να τιμήσει τη μνήμη των θυμάτων με κοινό αίτημα την απονομή δικαιοσύνης: «Συντηρητικοί υπολογισμοί μιλούν για πάνω από 800.000 ανθρώπους που κατέκλυσαν το Σύνταγμα για να ζητήσουν δικαιοσύνη για το έγκλημα στα Τέμπη» («Τι ζήτησαν 1.000.000 Έλληνες σε όλες τις πόλεις», 2025).

Η εφημερίδα Το Βήμα τονίζει την ιστορική διάσταση των εμβληματικών συγκεντρώσεων του κινήματος («Η μέρα που άλλαξε τη χώρα», 2025, υπογραμμίζοντας πως η συγκεκριμένη μέρα αποτελεί σταθμό για τη χώρα. Παράλληλα, αναφέρεται τόσο στις ευθύνες της κυβερνούσας κομματικής παράταξης όσο και στον τρόπο με τον οποίο θα εκλάβουν το κληρό μήνυμα των διαδηλωτών τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα: «Το ερώτημα τώρα είναι πως αυτό θα αφομοιωθεί από το πολιτικό σύστημα την κρίσιμη εβδομάδα που έρχεται για να μην εκφυλιστεί σε μία στείρα κομματική αντιπαράθεση» («Η μέρα που άλλαξε τη χώρα», 2025).).

Πρόκειται για την πρώτη και έως τώρα μοναδική φορά που τα έντυπα μέσα ενημέρωσης καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό, όχι μόνο τις κοινωνικές διεκδικήσεις του κινήματος, αλλά και τη συμβολική του διάσταση. Τονίζοντας τον ιστορικό χαρακτήρα των συγκεντρώσεων, εστιάζουν από κοινού την προσοχή τους στην ένταση της οργής των πολιτών.

3.4 Η υποβάθμιση της ηθικής διάστασης της τραγωδίας

Λίγες μέρες μετά τις μεγαλειώδεις συγκεντρώσεις για τη συμπλήρωση δύο χρόνων από την ημερομηνία της τραγωδίας, τα έντυπα μέσα ενημέρωσης μετατοπίζουν την προσοχή τους από την ισχυρή δυναμική του κινήματος σε αναλύσεις σχετικές με τη διεξαγωγή των ερευνών γύρω από την έκρηξη που ακολούθησε τη σύγκρουση των δύο τρένων. Με αυτόν τον τρόπο, τίθενται σταδιακά στο περιθώριο τα δομικά προβλήματα και η έλλειψη ασφάλειας που εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν το σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας.

Στο διάστημα που ακολουθεί, από το Μάρτιο έως τον Ιούνιο του 2025, τόσο οι εφημερίδες όσο και τα τηλεοπτικά μέσα υιοθετούν ένα εξειδικευμένο ύφος προσέγγισης ως προς τα αίτια της πυρκαγιάς που ακολούθησε τη σύγκρουση των τρένων. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου προβάλλεται έντονα από τα μέσα ενημέρωσης η διχογνωμία μεταξύ κρατικών και ανεξάρτητων εμπειρογνομώνων σχετικά με την πιθανή παρουσία ύποπτου, εύφλεκτου υλικού στην εμπορική αμαξοστοιχία. Η διαμάχη αυτή παρουσιάζεται με πολυπλοκότητα από τα μέσα, με αποτέλεσμα το κοινό να κατακλύζεται από πλήθος τεχνικών πληροφοριών, ενώ η ηθική διάσταση της τραγωδίας παραμένει στο περιθώριο.

Με ποιον τρόπο προστατεύεται η ανθρώπινη ζωή σε ένα κράτος που δεν προλαμβάνει την ασφάλεια των υποδομών του ; για ποιο λόγο η συζήτηση εστιάζεται σε πολιτικές αντιπαραθέσεις και όχι στην ηθική απαίτηση απόδοσης ευθυνών ; ποια η συμβολή των μέσων ενημέρωσης στην ανάδειξη των μαρτυριών των επιζώντων και των οικογενειών των θυμάτων ; σε ποιο βαθμό η ανοχή στη διαφθορά και στις πελατειακές σχέσεις συνιστά ηθική συνηγορία ; Τέτοιου είδους ερωτήματα ηθικής φύσης αναδεικνύουν το ζήτημα της ατομικής αλλά και της συλλογικής ευθύνης. Στα πλαίσια της κάλυψης της τραγωδίας των Τεμπών από τα έντυπα μέσα ενημέρωσης η πτωχή αυτή υποβαθμίστηκε αφού ο δημόσιος διάλογος επικεντρώθηκε κυρίως σε αντιπαραθέσεις, τεχνικές ευθύνες και κομματικούς λόγους.

Η θεωρία Ατζέντας (Agenda Setting) των McCombs και Shaw (1972) υποστηρίζει ότι τα μέσα ενημέρωσης είναι αυτά που καθορίζουν τα ζητήματα που θεωρούνται σημαντικά για το κοινό. Στην περίπτωση των Τεμπών η υποβάθμιση της ηθικής ευθύνης των πολιτικών φορέων, της ανάγκης για διαφάνεια στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και της έλλειψης αλληλεγγύης προς τα θύματα και τις οικογένειες αυτών, αποτελούν τρεις σημαντικούς πυλώνες που αναδεικνύουν την περιθωριοποίηση της ηθικής διάστασης της τραγωδίας από τα μέσα ενημέρωσης.

4. Επίλογος

Στο παρόν άρθρο εξετάσαμε το ρόλο που διαδραμάτισαν τρία ελληνικά έντυπα μέσα (Η Καθημερινή, Τα Νέα, Το Βήμα) ως προς τις διεκδικήσεις και τη δυναμική δύο εμβληματικών κοινωνικών κινημάτων που αναδύθηκαν τα πρόσφατα χρόνια στην Ελλάδα: το κίνημα των Αγανακτισμένων και το κίνημα των Τεμπών. Το πρώτο αποτελεί το επιστέγασμα μιας βαθιάς κοινωνικής και οικονομικής κρίσης ενώ το δεύτερο γεννήθηκε από την κρατική ανεπάρκεια που αποκαλύφθηκε μετά τη σύγκρουση δύο τρένων, γεγονός που κλόνησε την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος.

Η ανάλυση της κάλυψης αυτών των γεγονότων από τα τρία έντυπα μέσα αποκαλύπτει διαφοροποιήσεις στον τρόπο προσέγγισης των δύο κινημάτων. Στην περίπτωση των Αγανακτισμένων, αρχικά δόθηκε έμφαση στα χαρακτηριστικά της ταυτότητας του κινήματος, υπογραμμίζοντας την καθολική του διάσταση καθώς και τις κοινωνικές του διεκδικήσεις. Ωστόσο, όταν μεμονωμένες ομάδες ταραξιών επιχειρήσαν να παρεισφρήσουν στο κίνημα, τα μέσα ενημέρωσης πρόβαλαν, κατά κύριο λόγο, τα επεισόδια βίας απομακρύνοντας έτσι την προσοχή από τους ουσιαστικούς στόχους του κινήματος. Έξι μήνες μετά την πρώτη κινητοποίηση των Αγανακτισμένων, η δημοσιότητα μειώθηκε και η φωνή του κινήματος εξασθένησε, χωρίς όμως να εκλείψει η κρίση που το γέννησε.

Αντίθετα, η κάλυψη του κινήματος των Τεμπών χαρακτηρίστηκε, σε πρώτο στάδιο, από την εντυπωσιακή συγκέντρωση πολιτών που κατέκλυσαν την πλατεία Συντάγματος, στην Αθήνα, και πολλές άλλες πόλεις της χώρας, εκφράζοντας την κοινωνική οργή. Ιδιαίτερο στοιχείο του κινήματος ήταν η απουσία κομματικών παρεμβάσεων ή εκμετάλλευσης. Στη συνέχεια, η προσοχή των μέσων ενημέρωσης μετατοπίστηκε στην πολιτική διάσταση των διεκδικήσεων, εστιάζοντας στην επίδρασή τους στη δυναμική και στις διακυμάνσεις των ποσοστών των κομματικών παρατάξεων. Στα δύο χρόνια που ακολούθησαν, κυριάρχησε η αναζήτηση των αιτιών της πρόκλησης της πυρόσφαιρας που ξέσπασε με τη σύγκρουση των τρένων και απανθράκωσε επιβάτες που είχαν επιβιώσει της σύγκρουσης.

Στο βιβλίο τους *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, οι Edward Herman και Noam Chomsky (2008) εξηγούν πώς τα μέσα ενημέρωσης επιλέγουν να επικεντρωθούν σε μία μονοδιάστατη πτυχή ενός γεγονότος, με πολυπλοκότητα, προκαλώντας ένα αίσθημα ψευδαίσθησης στο κοινό: «Η ομορφιά του συστήματος [...] έγκειται στο ότι τέτοιου είδους διαφωνίες και ενοχλητικές πληροφορίες κρατούνται εντός ορίων και στο περιθώριο, έτσι ώστε η παρουσία τους να δείχνει πως το σύστημα δεν είναι μονολιθικό, ενώ ουσιαστικά δεν είναι αρκετά ισχυρές ώστε να παρεμβαίνουν στην κυριαρχία της επίσημης ατζέντας» (σ.2). Με τον τρόπο αυτό, το κοινό αρκείται στην πρόσληψη πολυπληθών πληροφοριών που απενεργοποιούν την κριτική σκέψη, περιθωριοποιώντας στην περίπτωση της τραγωδίας των Τεμπών την ηθική διάσταση της τραγωδίας: τόσο στα έντυπα μέσα ενημέρωσης όσο και στους τηλεοπτικούς σταθμούς αντί να κυριαρχούν τα ζητήματα του θανάτου των πενήντα επτά επιβατών και της μαζικής απαίτησης του κινήματος για απόδοση δικαιοσύνης, προβάλλονται διχογνωμίες εμπειρογνομόνων σχετικές με τα αίτια της πρόκλησης της πυρκαγιάς έπειτα από τη σύγκρουση των τρένων.

Δύο χρόνια μετά την τραγωδία, η αποκάλυψη ηχητικού υλικού, το οποίο είχε αρχικά αποσιωπηθεί από κάποια μέσα ενημέρωσης, αποτυπώνοντας τις τελευταίες στιγμές επιβατών του τρένου, υπήρξε καθοριστική για την έκρηξη της λαϊκής οργής. Σε μία από τις μαζικότερες διαδηλώσεις που έχουν συμβεί ποτέ στην Ελλάδα, κανένα επεισόδιο βίας δε θα μπορούσε πλέον να εμφιλοχωρήσει για να υποβαθμίσει τις διεκδικήσεις του κινήματος. Η δημοσιογραφική κάλυψη αυτών των κινητοποιήσεων ήταν εκτενής, αλλά διήρκησε λίγες μόνο μέρες, καθώς η προσοχή στράφηκε και πάλι στις έρευνες για τα αίτια της πυρκαγιάς.

Η κραυγή αγωνίας «Δεν έχω οξυγόνο», που ακούστηκε μέσα από τα φλεγόμενα βαγόνια, μετουσιώθηκε από τα εκατομμύρια των πολιτών του κινήματος σε μία αδιαπραγμάτευτη απαίτηση κάθαρσης και σεβασμού στην αξία της ζωής. Ο τρόπος που τα λόγια αυτά προβλήθηκαν διαφέρει ανάμεσα στα τρία έντυπα μέσα ενημέρωσης που μελετάμε και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σε ότι αφορά τα πρώτα, ακόμη και αν αναφέρθηκαν εκτενώς στις εμβληματικές διαδηλώσεις της 28ης Φεβρουαρίου 2025, δεν επέλεξαν να αναδείξουν τη συγκεκριμένη φράση στα πρωτοσέλιδά τους. Με τις αναφορές τους επικεντρώνονται περισσότερο στην πίεση που ασκούν οι διαδηλωτές για την αποκάλυψη των πραγματικών αιτιών της τραγωδίας και στις τεχνικές ευθύνες των αρμόδιων φορέων ως προς την έλλειψη ασφαλείας που χαρακτηρίζει διαχρονικά το Ελληνικό Σιδηροδρομικό Δίκτυο. Η κραυγή «Δεν έχω οξυγόνο» απέκτησε, αντιθέτως, ιδιαίτερη συναισθηματική και πολιτική φόρτιση μέσα από τον τρόπο που προβλήθηκε από τους ίδιους τους πολίτες και ιδιαίτερα τα νέα παιδιά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της διάδοσης του hashtag #Δεν έχω οξυγόνο που συνέβαλε καθοριστικά στην προβολή της ηθικής διάστασης του ζητήματος μετατρέποντας την κραυγή θανάτου μίας νέας κοπέλας σε συλλογική απαίτηση για κάθαρση.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Charaudeau, P. (2011). *Les médias et l'information. L'impossible transparence du discours*, Médias Recherches, Παρίσι : De Boeck Supérieur.
- Eco, U. (2015). *Numero Zero*, (μτφ. JN. Schifano). Παρίσι: Grasset & Fasquelle. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2015).
- Hall S. (1997), *Cultural Representations, and Signifying Practices*, Λονδίνο, Thousand Oaks, Νέο Δελχί: Sage Publications Inc., Open University Press.
- Herman E. S., & Chomsky, N. (2008). *Manufacturing Consent. The Political Economy of the Mass Media*. Λονδίνο: The Bodley Head. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1988).
- Lippmann W. (1998), *Public Opinion* (2η έκδ.), New Brunswick and London, Transaction Publishers. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1922).
- McCombs M.E. & Shaw D.L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-187.
- Simiti, M. (2016). Rage and protest: the case of the Greek Indignant Movement, *Contention, The Multidisciplinary Journal of Social Protest*, 3(2), 33-50.
- Tilly C., & Tarrow S. (2015). *Politique(s) du conflit. De la grève à la révolution* (2η εκδ.), Références, μτφ R. Bouyssou, Παρίσι : Les Presses de Sciences Po. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2008).

Δημοσιογραφικά άρθρα

Έντυπα μέσα ενημέρωσης

Χιλιάδες αγανακτισμένοι στο Σύνταγμα και αλλού (26 Μαΐου 2011), *Η Καθημερινή*.

Το πρώτο δημοψήφισμα. Διαμαρτυρία αλά ισπανικά στις πλατείες (26 Μαΐου 2011), *Τα Νέα*.

Ούτε πάμε, ούτε ερχόμαστε, μένουμε εδώ. Εμείς στους δρόμους τα κόμματα στο γηροκομείο (29 Μαΐου 2011), *Το Βήμα*.

Οργή πολιτών, αλλά και ακραία φαινόμενα (5 Ιουνίου 2011), *Η Καθημερινή*.

Χαραλάμπους, Δ. (5 Ιουνίου 2011), Πλατεία... Άνω και κάτω Συντάγματος, *Το Βήμα*.

Μηνύματα και διλήμματα (6 Ιουνίου 2011), *Τα Νέα*.

Χημικός πόλεμος και βίντεο που εκθέτει την ΕΛ.ΑΣ. (30 Ιουνίου 2011), *Τα Νέα*.

Μαδραβέλνς, Π. (25 Νοεμβρίου 2012), Η άνοδος και η εξαφάνιση των αγανακτισμένων, *Η Καθημερινή*.

Οι νεκροί των Τεμπών ζητούν απαντήσεις (2 Μαρτίου 2023), *Η Καθημερινή*.

Το μαύρο κουτί της Πανδώρας. Τι έφταιξε. (2 Μαρτίου 2023), *Τα Νέα*.

Δύο εκτροχιασμοί πριν από τη σύγκρουση (5 Μαρτίου 2023), *Το Βήμα*.

Τι αλλάζει στο πολιτικό σκηνικό (9 Μαρτίου 2023), *Τα Νέα*.

Η αποχή τρομάζει (12 Μαρτίου 2023), *Το ΒήμαΑ*.

Το πόρισμα της αρχής διαφάνειας (12 Μαρτίου 2023), *Το ΒήμαΒ*.

Νέες έρευνες για την εύφλεκτη ύλη και τα σβησμένα βίντεο (29 Φεβρουαρίου 2024), *Η Καθημερινή*.

Βαρύ Πένθος για τα Τέμπη (29 Φεβρουαρίου 2024), *Τα Νέα*.

Τους ένωσε ο μεγάλος θυμός» (1 Μαρτίου 2025), *Η ΚαθημερινήΑ*.

Κατσουνάκη, Μ. Τίποτα και κανείς δεν πορεύεται χωρίς να λογοδοτεί (1 Μαρτίου 2025), *Η ΚαθημερινήΒ*.

Τι ζήτησαν 1.000.000 Έλληνες σε όλες τις πόλεις (1 Μαρτίου 2025), *Τα Νέα*.

Η μέρα που άλλαξε τη χώρα (2 Μαρτίου 2025), *Το Βήμα*.

Μαζικές διαδηλώσεις σε όλη την Ελλάδα (9 Μαρτίου 2025), *Η Καθημερινή*.

Ηλεκτρονικές πηγές

Ισπανλίδου, Ε., (24 Μαΐου 2011), «Democracia real» και στην Ελλάδα, *Tovima.gr* <https://www.tovima.gr/2011/05/24/society/democracia-real-kai-stin-ellada/>

ημ. επισκεψιμότητας : 8 Ιουνίου 2025.

Με αποκλεισμό της Βουλής απείλησαν οι Αγανακτισμένοι (9 Ιουνίου 2011), *Tovima.gr* <https://www.tovima.gr/2011/06/09/society/me-apokleismo-tis-boylis-apeilisan-oi-aganaktismenoi/>
ημ. επισκεψιμότητας : 8 Ιουνίου 2025.

Μανδραβέλνς, Π. (25 Νοεμβρίου 2012), Η άνοδος και η εξαφάνιση των αγανακτισμένων, *Kathimerini.gr*. <https://www.kathimerini.gr/opinion/732818/i-anodos-kai-i-exafanisi-ton-aganaktismenon/> ημ. επισκεψιμότητας : 14 Ιουνίου 2025.

- Μαγκλίνης, Η. (24 Μα ου 2016), Τα καλύτερα έπονται. Kathimerini.gr. <https://www.kathimerini.gr/opinion/860940/ta-kalytera-epontai-3/> ημ. επισκεψιμότητας : 14 Ιουνίου 2025.
- Δουληγερίδης, Δ. (3 Μαΐου 2021), Δέκα χρόνια κομμάτια. Από τις πλατείες των Αγανακτισμένων στους κινηματίες της υγειονομικής άρνησης, Tanea.gr, <https://www.tanea.gr/2021/05/03/politics/deka-xronia-kommatia-apo-tis-plateies-ton-aganaktismenon-stous-kinimaties-tis-yeiionomikis-arnisis/> ημ. επισκεψιμότητας : 14 Ιουνίου 2025.
- «Δεν θα περιμένουμε το δυστύχημα που έρχεται» προειδοποιούσαν οι εργαζόμενοι στον σιδηρόδρομο » (1 Μαρτίου 2023), Naftemporiki.gr., <https://www.naftemporiki.gr/society/1445202/den-tha-perimenoyme-to-dystychima-poy-erchetai-gia-na-toys-doyme-na-chynoy-n-krokodeilia-dakrya-proeidopoiouysan-pro-3-evdomadon-oi-ergazomenoi-sto-n-sidirodromo/> ημ. επισκεψιμότητας : 11 Ιουνίου 2025.
- Μπάζωμα με υπογραφή Αγοραστή και χωρίς δικαστική έγκριση – «Εκτελούσα εντολές» (7 Μαρτίου 2024), Tanea.gr / <https://www.tanea.gr/2024/03/07/greece/mpazoma-me-yprografi-agorastou-kai-xoris-dikastiki-egkrisi-ektelousa-entoles/> ημ. επισκεψιμότητας : 11 Ιουνίου 2025.
- Έγκλημα Τέμπη: Ιστορικές συγκεντρώσεις στο Σύνταγμα και σε όλο τον κόσμο – Ποτάμι λαού ζήτησε οξυγόνο (28 Φεβρουαρίου 2025), Documentonews. / <https://www.documentonews.gr/article/egklima-tempi-istorikes-sygkentroseis-sto-syntagma-kai-se-oli-ti-xora-potamia-laou-zitisan-dikaiosyni-photos-videos/> ημ. επισκεψιμότητας : 12 Ιουνίου 2025.
- Κατεχάκη, Β. (1 Μαρτίου 2025), Τέμπη: «Δύο χρόνια μετά, δεν υπάρχει χώρος για σωπή», Kathimerini.gr. / <https://www.kathimerini.gr/society/563493223/tempi-dyo-chronia-meta-den-yparchei-choros-gia-siopi/> ημ. επισκεψιμότητας : 12 Ιουνίου 2025.
- Τσούκας Χ. (7 Μαρτίου 2025), Το μπάζωμα στα Τέμπη: τι (δεν) έγινε και γιατί, Kathimerini.gr, <https://www.kathimerini.gr/society/563504299/to-mpazoma-sta-tempi-ti-den-egine-kai-giati/> ημ. επισκεψιμότητας : 11 Ιουνίου 2025.

Οπτικοακουστικό υλικό

- Φακός Γ. (επιμέλεια) (2023). Τέμπη 2023, Politic.gr. / <https://www.politic.gr/ellada/tebi-2023-ntokimanter-politic-i-tragodia-pou-sygklonise-tin-ellada-57-psyches-zitoun-dikaios/> ημ. επισκεψιμότητας : 11 Ιουνίου 2025.
- Ντούσις, Σ. (σκηνοθεσία), Μαυραντζά, Σ.(αρχισυνταξία), Κατσιμπά, Ι. (έρευνα), Χατζής Γ. (διεύθυνση παραγωγής) (2024). 28/02/2023. 23.22. Στείλε όταν φτάσεις, CNN Greece. <https://www.cnn.gr/afieroma/item/86/steile-otan-ftaseis> / ημ. επισκεψιμότητας : 1 Σεπτεμβρίου 2025.
- Πετρόπουλος Γ. (σκηνοθεσία), Βούλγαρη, Α. (έρευνα, παρουσίαση) (2024). Μαμά έρχομαι. ALTER EGO MASS MEDIA S.A. <https://www.megatv.com/ekpompes/1405943/mama-erxomai/> ημ. επισκεψιμότητας : 1 Σεπτεμβρίου 2025.
- Κατωμερή, Ε. (παραγωγή), Καραγεώργου, Α. (δημοσιογραφική επιμέλεια) (2024). Δικαίωση εν αναμονή. Eteron - Ινστιτούτο για την Έρευνα και την Κοινωνική Αλλαγή. <https://www.youtube.com/watch?v=wxpfAbvIJsM> / ημ. επισκεψιμότητας : 1 Σεπτεμβρίου 2025.

Βιογραφικό σημείωμα

Stefanos Pnevmatikos is a teaching researcher at the Université Panthéon-Assas in Paris, in the Department of Information and Communication. His research focuses on the analysis of political and journalistic discourse, political communication, and cultural studies. His doctoral dissertation centered on the study of the representations shaped by the media during the Greek crisis of the 2010s. Through the analysis of political speeches and journalistic articles — Greek, German, and French — he highlighted the democratic deficit of the supranational institutional bodies of the European Union in relation to the decision-making process for managing the Greek crisis. Today, he continues his research and teaching work in France, where he teaches, among other, the following courses: Introduction to Mass Media (1st year), Research and Current Affairs (3rd year), Methodology Seminar for Dissertation Writing (4th year), and Mass Media and Civil Society (Master's level). E-mail: stef.pnevmatikos@gmail.com